

## Вступ

Як жити? Це одне з фундаментальних питань, на котре людина прагне дати відповідь. Одні роблять собі кар'єру, інші тішаться своєю популярністю, багатством і владою, а інші заздять.... Також є багато людей, котрі не вміють дати вичерпну відповідь на це запитання і вдаються до самогубства чи наркоманії.... Безліч відповідей – різне розуміння людьми свого покликання. Тут можна говорити про різні антропології, які базуються на власному раціональному досвіді (суб'єктивні) і не завжди можуть відповідати об'єктивній дійсності. Наслідок – занепад суспільства, погіршення відносин між людьми, духовне та навіть матеріальне зубожіння. Приклад в історії людства – Радянський Союз, де вважалось, що моральним є все те, що в інтересах пролетаріату. Внаслідок такої моралі – смерть безвинних, “пекло” голодоморів, таборів, репресій і т.д. Це все є наслідком радянської антропології, де втрачалась гідність людини. Людина була, як певний “вид”, тобто тільки як природа, втрачаючи особистий аспект. Тому, основне, на що буде звертатися увага в цій праці, – відкрити Божий задум щодо людини на основі творів Максима Ісповідника, порівнюючи з антропологією великого богослова Тейяра де Шардена.

Порівняння двох богословів, їх сили думки і вираження виявляє нам талант настільки оригінальний і особовий, що невідомо, чи ми в силі наслідувати їх. Спільним характерним для них є те, що вони свій талант поклали на службу вірі. Це, без сумніву, свідчить про їх вірність Церкві і про вірність, яка може бути прикладом. Подібно як Максим Ісповідник, який був засуджений монофелітським собором, Тейяр де Шарден також зустрівся в своєму житті з нерозумінням його богословської думки. Це ототожнення “звучить досить голосно”, але випробування не применшили їх любові до Церкви, про це свідчить їх життя. Своєю вірністю вони причащались у Церкві до Того, Хто перевищує її, Церква для них була тою частиною світу, яка уподібнювалась до Христа. І тут не так важливо, чи створили вони певну систему чи ні, важливе тут інше – світло, яке виходить від них і освітлює нам дорогу.

Виникає наступне питання: “Чому саме людина?”. Подивіться на людину, і ви побачите, що вона – живе богослів'я. “Її структура є ключем до таємниці богослів'я”. Бо таємниця Творця відбилась у творінні, немов у дзеркалі. Теофіл Антіохійський пише: “Покажи мені твого чоловіка, і я покажу тобі мого Бога”. Також Григорій Ніський у своєму коментарі на блаженства пише: “Чистота серця дозволяє людині побачити Бога”. Але де? В іншій людині, через образ, яким наділена. Тобто, людина “стоїть на межі двох світів”, якщо хоче, то може обожнитись. Цю близькість між Богом і людиною може підтвердити воплочення Христа, яке свідчить, що природа людини настільки “рідна” Богові, що може з ним з'єднатись у Божественній Особі. Але також вдивляючись у людину, ми можемо побачити в ній весь світ. Тобто людина постає, як вінець творіння або мікркосмос. Бо ж космос складається з

видимого та невидимого творіння, але і в людині відображається ця подвійна конструкція. Тому покликанням людини є не тільки власне обожнення, але і преображення світу. Бо, як пише апостол Павло: “на образ” Христа все створене. Тобто, все творіння Ним повстало і нічого без нього не повстало, що повстало.(Ів.1, 3).

Перш, ніж приступити до самої праці, слід звернути увагу на особливість підходу – акцентування людської гідності, котру вона отримала від Бога. Всі богослови говорять про гідність людини. Але при цьому також згадують про гріх, який притінює красу Божого творіння і спричиняє “втрату раю” .Звичайно, ми втратили рай, але Господь відновив нас, тому наш погляд буде звернений до Царства Небесного, яке вже є посеред нас. Відкрити Божий задум щодо людини – це показати, що рух від “образу до подоби” не змінився під впливом гріху, але дещо сповільнився.

Прекрасно цю думку висвітлює молитва під час анафори: “Ти від небуття до буття привів і коли ми відпали, ти знову нас підняв, і не перестав творити все, поки нас на небо не привів і майбутнє царство дарував” .

О.Тейяр де Шарден – вчений природознавець, одночасно священник і монах, який задумувався над проблематикою взаємовідносин Бога та Всесвіту. Усе життя його турбувала думка про місце і роль Христа в історії Всесвіту. Його містика пронизана вірою в реалізацію цієї єдності в особовому центрі – Ісусі Христі, усією душею віруючи, що світ набуде остаточної єдності в Ньому і намагаючись в усьому знайти Божий задум про те, що на початку розвитку світу і дороги до неба Христос є Альфою і Омегою і в Ньому реалізується ідея єдності .

Святий Максим Ісповідник здійснив на Сході синтез святоотцівської епохи. Його “плід рівний богословській сумі, де вільно використовуються аристотелівські категорії. Але по формі і спонукаючому наміру це містична праця” .

“Світ, за святим Максимом Ісповідником, був створений як наслідок розділень, і завдання людини – здійснити синтез. Це покликання звершилось у Христі, який повертає людині роль посередника” . Тому зрозуміло, чому основна увага в праці звертається на людину, яка звершує Всесвіт. “Людина, як особовий образ Логосу, повинна розкрити та принести в дар Богові логоси всіх речей, їх духовні сутності. Дарується людині творча сила, яка дозволяє об’єднати і преобразити світ” . Звідси й задум Божий щодо людини – довести до повноти Всесвіт. Звертаючи увагу саме на онтологічні підстави та потенціал людини на основі біблійних термінів “образ” та “подоба”, в яких відображений динамізм людини, рух творіння, ми ці терміни поклали в основу всієї праці. Відповідно кожен попередній розділ розкривається в наступному.

Велику роль відіграє особова свобода людини, бо людина може не завжди співдіяти Божому задумові. Свобода може бути “заблокована егоцентризмом” і не давати реалізувати свою “природну волю”, яка може здійснитись лише в Господі. Христос відновлює нашу природну волю своїм жертвним, повним любові життям і хоче “присмирити нашу особову волю “кенозисом” розп’яття, як доказом його шаленої любові”. Також хочеться наголосити на “взаємопроникненні Божественної та людської енергій, яке здійснюється в Його “складній іпостасі”” і впливає на реалізацію шлях реалізації людини, “тропосу”. На основі цього взаємопроникнення діяння людини стає літургією, інтеріоризацією і космізацією “таїнств”, “містагогією” обожнення. Але для кращого розуміння ми вияснюємо слово “енергія”. Відповідно, логічно буде звернути

увагу на Таїнства як плоди синергії Божественної благодаті та вільного вибору людини, в яких наголошуємо на онтологічній причетності людини до Божественних енергій. Адже онтологічною підставою цього є “Логос”. Бо на взір Христа було все створене і до нього все повернеться. А все це виповниться в обоженні як звершенні задуму Божого щодо людини. До цього покликана людина, а також і Всесвіт.

В праці ми використовуємо порівняльний метод. Він дозволить краще висвітлити дану проблематику, оскільки вчення о. Тейяра де Шардена – це нова спроба інкультурації християнства. Тому ознайомившись з інтерпретацією Божого задуму святим Максимом Ісповідником, ми можемо проаналізувати творчість Тейяра де Шардена. Вона глибоко пронизана тією ж ідеєю, яка притаманна святому Максиму Ісповіднику – синтезування творіння та звершення його у Бозі. Тому є багато способів, за допомогою яких Бог міг творити світ. Один з відповідних для Його Всемогутності – це еволюція. Бог створює певні закономірності в природі, які, працюючи по-своєму, ведуть світ до вдосконалення тобто до мети. Але Бог не тільки створив світ, а завжди присутній в ньому. Подібно тому як джерело, постійно породжуючи ріку, присутне в цій ріці, так Бог творить світ кожної хвилини. Наповненість світу “Божою благодаттю” є основною думкою в творах Тейяра де Шардена. Він дуже близький до православних мислителів, котрі розглядали світ як Теофанію (Богоявлення) . Він вказує на любов до Бога як на провідну силу еволюції ноосфери. О.Тейяр де Шарден вчить нас любовного ставлення до світу. Його світлий погляд на майбутнє виявляє в ньому віру, з якої потрібно вчитись усім.

Матерія була для нього не філософським поняттям, а живим материнським середовищем, з яким він відчував себе тісно пов'язаним. Звідси суть його основної інтуїції – бачення світу як живого організму, пронизаного Божеством і спрямованого до досконалості. Втіленням цього тяжіння і є еволюція Всесвіту, на вершині якої стоїть людина. “Його довіра до буття, довіра до Бога надихає та вселяє надію. Він “пророк прогресу”, але не фальшивого, тобто суто зовнішнього, а направленого до Царства Божого, тобто, дивиться на еволюцію і розвиток людства очима віри.

А сама еволюція для о.Тейяра де Шардена є “виразом Божого творчого діяння у світі” . Єдність та множинність – підставові елементи в еволюційній структурі буття. Тому, якщо еволюція для Тейяра де Шардена має характер “збираючий”, то, відповідно, для Бога створити означає поєднати. Еволюція містить у собі три взаємопроникні фази, які відображають сенс творіння, – онтогенез, антропогенез і христовгенез.

Перша фаза – це “феноменологія природи, яка дозволяє нам огорнути цілість світу, центром котрого є людина. В ній немає відмежування матерії від Духа , і має місце стислий генетичний зв'язок людини зі світом. Св. Павло писав, що тіло є храмом Св. Духа (1Сол.6,19), тобто воно священне, тому у Тейяра де Шардена дух має стати “месією природи”” .

Друга фаза – “динамізм та скерування людського зусилля, щоб допровадити світ до Плероми – повноти у Христі” . Відповідно в тому розділі порівнюємо “пасивність” з “волею природною та особовою” або зусиллям. Відповідно за зусиллям іде діяльність. Тому далі ми розглядаємо поняття “активності”, порівнюючи його з “тропосом” святого Максима Ісповідника. Оскільки еволюція має інтегруючий характер, то ми вказуємо на підстави цієї активності, а саме на “енергію любові” чи “енергію Христа”.

Третя фаза – “вписання еволюції в християнське Об'явлення, бо думка Тейяра де Шардена є сконцентрована довкола Христа-Омеги” . Характерним є те, що еволюція діє в стисло окресленому напрямку, від структурно малих і функціонально нескладених

частин до більш складених, до вищої свідомості... це певне скерування еволюції – відкриття Тейяра де Шардена . Чи, може, в цьому визнанні священності сотвореного світу Тейяр де Шарден відступив від християнства? Думати так – значить забувати про одну з найістотніших сторін Євангельського благовістя. Саме християнство, на відміну від спиритуалізму, проголосило освячення світу, в якому втілюється Богочоловік. Церква устами Халкедонського Собору ствердила благовістя про спасіння творіння і освячення плоті. Здійснюється входження творіння в світ Божественної досконалості. Цю фазу світової еволюції він називає “точкою Омега”. Біблія, християнство пронизані цим покладанням надії: “Нехай прийде Царство Твоє”.

Істотні думки о Тейяра де Шардена можемо виразити словами: “Бог, прагнучи “повноти Христа”, створює світ, потім людей, посеред котрих мав народитись. Прагнучи людей, мусів почати великий процес органічного життя, а бажаючи життя, розпочати творче єднання” . Тут ми можемо прогледіти глибоку богословську думку – повнота світу у Христі та повнота Христа як творячого Логосу є тоді, коли світ прийде до свого преображення. Три пункти в третьому розділі взаємодоповнюють один одного.

“Еволюційний поступ людства здійснюється від історичного Христа через Євхаристійного до Космічного Христа. Завдяки причастю до Євхаристії людство отримує змогу перетворити антропогенез у христогенез, якщо Христос стане “пунктом “Омега” людства. Історичний процес набирає сенсу як процес приходу Господнього” . Святий Максим Ісповідник називає логоси земних створінь Тілом Христа, а логоси небесних – Його Кров'ю. Тим цілість споглядання його логосів він порівнює до Євхаристії, причастя людини до Христа космічного . Всесвіт йому все більше відкривається як божественне тіло.

Елемент спиритуалізації – це наступна вагома віха в розумінні еволюції. Тобто, дух пронизує матерію і твориться духовна досконалість (максимальна концентрація свідомості) та матеріальний синтез (зорганізована складеність) – дві сторони, котрі творять цілість.

Тейяр де Шарден бачив реальну складність сучасної інкультурації і писав, що “наука повинна більше відкрити і довести, а богословіє переосмислити, можливо тоді прийти до спільного твердження” .

Дану тему в богослов'ї можна віднести до догматичного вчення. Детальний аналіз праці показує розвиток богословської думки отців різних тисячоліть. Можна сказати, що їхня праця може зробити великий внесок у догматичне вчення Церкви. Тому мета даної праці – критично переосмислити твори, які є актуальними зараз, та дати відповідь на сучасні запити людства, одночасно порівнюючи синтез спадщини отців у святого Максима Ісповідника, з сучасними спробами інкультурації, а зокрема з о. Тейяром де Шарденом. Вияснення поставленої проблематики відбуватиметься за допомогою певних термінів і понять. Ключовими термінами, які послужать для розкриття теми, будуть: “**буття**” (буття) – духовне і матеріальне буття, яке відображає гармонію світів; “**добробуття**” (добробуття) – накреслює норми діяльності людини згідно цілі, промислу і суду; “**вічне буття**” (вічне буття) – обожнення, як вища прикінцева мета промислу, яка завершує добробуття богоподібністю, поєднанням з Богом .

Розкриття цієї теми відбуватиметься на основі джерельної літератури – двох творів святого Максима Ісповідника “Глави о богословии и домостроительстве воплощения” та “Мистагогия” та о.Тейяра де Шардена “Феномен человека” та “Божественная среда” . Допоміжною літературою будуть твори таких авторів: Олів'є Клеман “Истоки, Богословие

отцов Древней Церкви”; Епіфанович. “Преподобный Максим и византийское богословие”; Олександр Мень “Истоки религии”; Thunberg Lars. “Man and the cosmos”. В творах святого Максима Ісповідника немає чітко систематичного викладу богословія. Вони самі по собі цікаві, але не можна назвати їх доступними широким колам читачів. Багато допомагає коментар Сидорова, який дає змогу крізь певну літературну форму прогледіти глибинну суть богослів'я святого Максима. Вже твори Тейяра де Шардена зрозумілі ширшим колам читачів, бо це спроба інкультурації в сьогодення.

В процесі пошуку літератури і різних опрацювань щодо даної теми довелося зіткнутися з певними труднощами – додаткова література або ще більше закріплює дану тезу, або показує її недосконалою. Але я свідомий, що не в змозі всесторонньо висвітлити дану тему. Хочеться накреслити напрямні для подальшого дослідження.

### Загальні підсумки

“Аналізуючи вчення св. Максима Ісповідника та о. Тейяра де Шардена, ми зауважуємо спільну думку про звершення людини у Бозі”, проте різний підхід у висловленні цієї думки. Святий Максим Ісповідник, спираючись на біблійні терміни “образу” і “подобі”, висвітлює цю думку в перспективі воплощення Христа, що оновлює все творіння і тим відкриває задум Бога щодо людини. Головною заслугою святого Максима є те, що він розмежував волеве прагнення як властивість природи людської і вживання волі засобом рішення, як властивість особи (діяти вільно в такий або інший спосіб). “Терміном “Qeoki,nhtoj” святий Максим визначає керування Слова людською природою, залишаючи їй свободу”. А одночасно доручає людині довести цілий Всесвіт до своєї мети – обожнення.

О.Тейяр де Шарден намагається висловити сутність біблійних слів, використовуючи сучасні терміни та дослідження науковців тобто своєрідно інкультуруючи. Мовою, зрозумілою для науковців, Тейяр стверджує, що дія зшестя Святого Духа продовжується і тепер, і діятиме на віки вічні. Це “говоріння мовами” деколи сприймається з консервативних позицій, як модернізм. Не входячи в дискусію, ми намагались дослідити явно виражене в даних розділах намагання автора показати прагнення цілого Всесвіту в людині до теозису.

“Рушійні сили еволюції”, які просувають протоматерією на вищі рівні, описані Тейяром де Шарденом, – згідно Зеньковського – це міфологія”, бо виведені з недоведеного. Та “пробудження їх у певний момент” не заперечує того, що в бутті стався стрибок. Зеньковський наголошує на спіритуалістичному розумінні Тейяром ідеї еволюції, яка розгортається автоматично і виключає дію Бога. Лише наприкінці еволюції відкриється Бог. Зеньковський вказує, що творча сила “Омега” не дає місця для участі Бога в світі. Думки Зеньковського свідчать, як важко по-новому глянути на перспективу сотворення. “Він акцентує на необхідності поклику Бога: “Нехай проростить земля...””. Звичайно, не можна ідеалізувати творчість Тейяра, але слід інкультурувати Біблію в сьогодення. Творчість о.Тейяра де Шардена – це вияснення, “як” і “для чого” існує світ. Гіпотези чи теорії, пропоновані науками, змінюються, але таємниця світу залишається нез'ясованою. Гіпотези чи теорії завжди фрагментарні, що унеможливує цілісне бачення. “Для них світ – це об'єкти пізнання, з яких людина видобуває механізми законів для панування над ним, це феномени, сприймаючи котрі можна часто помилятися аж до скептицизму щодо власних можливостей пізнати світ”. Але Бог, відкриваючи нам “щось” про Себе,



1. Таїнства як плоди Божественної благодаті(святий Максим Ісповідник).....	49
2. Євхаристія згідно Тейяра де Шарден.....	51
3. “ϩϩϩϩ ϩ” згідно святого Максима Ісповідника. .....	55
4. “ϩϩϩϩϩϩϩϩϩ” згідно Тейяра де Шардена. .....	58
5. Обожнення як мета (святий Максим Ісповідник). .....	60
6. Плерома як мета (Тейяр де Шарден). .....	62
Загальні підсумки.....	66
Використані джерела і література.....	69